การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนบนวิกฤตความขัดแย้งทางการเมือง ประเทศไทย ระหว่างปี พ. ศ. 2549-2557

Development of Public Participation on the Political Crisis in Thailand during the year 2549-2557 BC.

*อำนวย สุขขี**

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง" การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนบนวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ.2549-2557" นั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ระดับการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนบนวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ.2549-2557 และ 2) อิทธิพลของการมีส่วนร่วมของประชาชนบนวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ.2549-2557 โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสม (Mix Method) ที่เริ่มจากการวิจัยเอกสาร ทบทวนวรรณกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้อง หลังจากที่ได้กรอบแนวคิด ทฤษฎี และทำการตั้งสมมุติฐานของงานวิจัย ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ที่กลุ่มตัวอย่างคือ ประชาชนผู้มีความคิดต่างทางการเมือง เช่น กลุ่มคนเสื้อแดง กลุ่มคนเสื้อเหลือง กลุ่มเสื้อหลากสี และกลุ่ม กปปส. เป็นต้น โดยใช้สูตรการคำนวนขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้จำนวนตัวอย่าง 400 คนและใช้วิธีการสุ่มเลือกตัวอย่างแบบง่ายจากประชาชน 3 จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี และปทุมธานี โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลและการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualita tive Research) ที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะแบ่งออก เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มคนเสื้อแดง กลุ่มที่ 2 กลุ่มคนเสื้อเหลือง จำนวน 10 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Random Sampling) ที่เป็นไปตามคุณสมบัติของการวิจัย โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ใจความ (Textual Analysis) และเสริมด้วยการวิเคราะห์บริบท (Contextual Analysis) รวมทั้งจะใช้วิธีการวิเคราะห์แบบการวิเคราะห์สาระ (Content Analysis) เพื่อมาเป็นข้อสนับ สนุนเชิงปริมาณ (Quantitative Data)

สำหรับผลการวิจัย จากการวิเคราะห์ผลข้อมูลดังที่แสดงผลมาแล้วนั้น ผู้วิจัยได้นำผลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ได้เป็นตัวแบบหรือ Model ที่ผู้วิจัย ให้ชื่อว่า"การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนบนวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ.2549-2557" ซึ่งมีองค์ประกอบอยู่ 8 ส่วนคือ 1) ด้านการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม 2) ด้านความรู้ความเข้าใจทางการ

*หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตมหาวิทยาลัยปทุมธานี
Email: amnuaysuk@gmail.com

เมือง 3) ด้านการพัฒนาทางการเมือง 4) ด้านการรับรู้ข่าวสารทางการเมือง 5) ด้านจิตสำนึกทางการเมือง 6) ด้านอุดมการณ์ทางการเมือง 7) ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง 8) ด้านความขัดแย้งทางการเมือง ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นให้เกิดความมีประสิทธิผลมากที่สุดในการลดความเสียหายที่เกิดขึ้น เพื่อความสมานฉันท์และเป็นประโยชน์ต่อประชาชน สังคม ประเทศชาติต่อไป

คำสำคัญ: การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน

Abstract

To study on "Development of Public Participation on the political Crisis in Thailand during the year 2549-2557 BC" have objective of 1) To study on level of Development of Public Participation on the Political Crisis in Thailand during the year 2549- 2557 BC and 2) To study on influence of participation of people on political conflict crisis of Thailand during 2549-2557 BC by Mix Method. Starting from document research and any related literature review. After acquired conceptual, theory and hypothesis of research will using research method on Quantitative Research, have sample group is people who have disagree with political. Such as red shirt people, yellow shirt people, colorful shirt people and PDRC and so on. There are calculation sample group of Taro Yamane at reliability 95% for 400 samples and sampling from people of 3 provinces; Bangkok, Nonthaburi and Pathumthani. There is questionnaire of collection data and Qualitative Research and 2 groups of informant; group 1: red shirt, group 2: yellow shirt for 10 people, using Purposive Random Sampling accordance with properties of research. This research has analysis data of Textual Analysis and Contentual Analysis, including Content Analysis is support Quantitative Data.

For result of research on analysis data as shown the researcher has led result of analysis and synthesis was format or Model. The researcher called "Development participation of people on political conflict crisis of Thailand during 2549- 2557 BC" , which consist of 8 parts; 1) As membership of social group, 2) Political cognition, 3) Political development, 4) Political information recognition, 5) Political conscious, 6) Political ideology, 7) Political participation and 8) Political conflict. There have knowledge of application is suitable with objective and target accordance with political of that situation has maximum efficiency. There is reduce incurred damage in order to conformity and benefits to people, society and nation in the future.

Keywords: Development of Public Participation

บทนำ

วิกฤติการณ์การเมืองไทย พ.ศ. 2549-2557 ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนั้นเป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มซึ่งมีความเห็นต่อต้านและสนับสนุน พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรี ความไม่เสมอภาคและความแตกแยกระหว่างชาวเมืองและชาวชนบท การละเมิดพระราชอำนาจ หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ผลประโยชน์ทับซ้อน ทุจริตคอรัปชั่น ซึ่งบั่นทอนประเทศไทยมาเป็นเวลาช้านาน และหากไม่มีการศึกษาให้ทราบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง จะทำให้ประเทศชาติ เกิดความเสียหายจนถึงขั้นสิ้นชาติ ในอนาคตดังจะเห็นได้จากเฉพาะยอดความสูญเสียทั้งหมดเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ.2553 มีประชาชนเสียชีวิต 98 ศพ บาดเจ็บ 1,978 คน รวมทั้งล่าสุด เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ประกาศใช้กฎอัยการศึกและกองทัพทำการรัฐประหาร เกิดความเสียหายในด้านเศรษฐกิจอย่างรุนแรง มากกว่า 750,000 ล้านบาท ค่าเงินบาทลดลงร้อยละ 4.6 ต่ำสุดในรอบสามปี ดัชนีตลาดหลัก ทรัพย์ลดลงร้อยละ 9.1 ด้านการท่องเที่ยว ลดลงร้อยละ 60 นักลงทุนต่างชาติได้ถอนเงิน 5,600 ล้านดอลล่าร์สหรัฐเพื่อเป็นการประท้วง โดยประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มอาเซียนได้ประ โยชน์จากการย้ายไปลงทุน ศูนย์การค้าส่วนใหญ่ปริมาณลูกค้าลดลงร้อยละ 20 ธนาคารแห่งประเทศไทยพยากรณ์การเติบโตของจีดีพีในปี พ.ศ. 2557 เหลือร้อยละ 3 เหตุการณ์เหล่านั้น ทำให้ สังคมไทยกำลังเผชิญหน้ากับสงครามที่มีความรุนแรงมากกว่าสงครามโลกทั้ง 2 ครั้งซึ่งคือสงครามระหว่างคนไทยด้วยกัน

ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทยจากอดีตที่ผ่านมา ส่วนใหญ่ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมเท่าที่ควรไม่ว่าในด้านการสนับสนุนหรือการต่อต้าน แสดงให้เห็นว่าคนไทยส่วนใหญ่มีความนิ่งเฉยทางการเมือง ส่วนมากอยู่ในกลุ่มของผู้นำทางการเมืองไม่กี่กลุ่มกี่ตระกูล มีแต่เหตุการณ์การสำคัญในประวัติศาสตร์ของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2475 เพียงหนึ่งเหตุการณ์เท่านั้นที่แสดงถึงความตื่นตัวทางการเมืองและการเข้ามามีส่วนร่วมทาง การเมืองของประชาชนอย่างกว้างขวางคือ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่มีทั้งประชาชน นิสิต นักศึกษาและนักเรียน ร่วมกันเรียกร้องรัฐธรรมนูญต่อต้านการปกครองของจอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียรและพันเอกณรงค์ กิตติขจร ผู้นำของประเทศเท่านั้นเอง (ทินพันธุ์ นาคะตะ: 2545, ธงชัย วินิจจะกูล, 2548) และจากการศึกษาห้วงเวลาที่ผ่านมาของการพัฒนาในระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยยังพบประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งของการตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนคือบทบาทของกลุ่มคนเสื้อแดงที่มีบทบาทอย่างเด่นชัด ในการปลุกเร้าความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนในชนบทเป็นอย่างมาก แต่เป็นประเภทผิดกฎหมาย คือ การล้มล้างรัฐบาล ระบบการเมือง เศรษฐกิจและสังคมโดยการใช้กำลังและความรุนแรง แต่ยังพบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนยังขาดพลังทางการเมืองพอสมควร (ณัฐพล ใจจริง, 2551: 16)

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาต่อเนื่องในประเด็นโครงสร้างสังคมของประชาชนไทยที่ส่งผลต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย พบว่าโครงสร้างทางสังคมที่เห็นเด่นชัดคือสังคมเมืองและสังคมชนบทที่มีการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ

ประชาชนแตกต่างกัน ในอดีตที่ผ่านมาประเทศไทย ความพยายามในการปลดเปลื้องตนเองให้หลุดพ้นจากพันธการของความสัมพันธ์แบบนายกับไพร่ในหมู่ประชากรชั้นล่างสุดนั้น เกิดขึ้นตลอดเวลาในห้วงประวัติศาสตร์ ทางด้านสังคมศาสตร์มักเรียกความพยายามว่า กระบวนการต่อต้าน (Spirit of resistance) ซึ่งจะอุบัติขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ส่วนการต่อต้านในระดับกลุ่ม (Organiza tion based resistance) ก็เช่นการประกาศตัวเป็นกบฏต่อรัฐบาลกลางในอดีต แต่ขบวนการต่อต้านในระดับกลุ่มในประวัติศาสตร์ต้องประ สบความล้มเหลวทุกครั้ง เนื่องจากเป็นเพียงการต่อสู้ทางอุดมการณ์ซึ่งเกิดขึ้นในระดับท้องถิ่น โดยอาศัยพื้นฐานความเชื่อเรื่องการกลับมาของพระศรีอาริยเมตไตย์และอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของผู้มีบุญมาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้และในที่สุดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ก็ต้องสยบยอมต่อแสนยานุภาพทางทหารจากส่วนกลางทุกครั้งไป เหลือเพียงตำนานเล่าขานสืบต่อกันมาอย่างไรไม่มีความหมายใด ๆ ต่อการเปลี่ยนแปลง และความเจริญก้าวหน้าของสังคมชาวบ้าน เพราะจิตสำนึกเรื่องอำนาจได้ถูกทำลายลงอย่างราบคาบพร้อมกับความพ่ายแพ้ของขบวนการต่อสู้ของประชาชน (สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2550: 37)

จากที่กล่าวมาแล้วถึงความสำคัญที่เกิดจากผลกระทบของวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศไทย ซึ่งมีการขยายขอบเขตเป็นอย่างมาก จากในอดีตที่มักมีแค่บรรดาเหล่าแม่ทัพทหารเพียงนำรถถังออกมาเล่นตามถนน เท่านั้น การยึดอำนาจก็เป็นอันจบสิ้น แต่นับจากปี พ.ศ.2549 ที่นายสนธิ ลิ้มทองกุล ได้ใช้การสื่อสารมวลชนสาธารณะ เพื่อรณรงค์ให้ประชาชนออกมาชุมนุมเพื่อโค่นล้มรัฐบาลของ พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ชินวัตร และมีการนำมาใช้อย่างกว้างขวางจากการที่เทคโนโลยีสื่อสาร ได้พัฒนาไปอย่างมาก รวมทั้งจากการที่ประชาชนผู้ที่มีความคิดต่างทางการเมืองนั้น พบว่า ส่วนใหญ่เข้าไปมีส่วนร่วมเพราะมีพื้นฐาน ทั้งจากอุดมการณ์ จิตสำนึกทางการเมืองที่เป็นตัวกระตุ้นให้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในเหตุการณ์ทางการเมืองอย่างมาก นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 – ปัจจุบัน จากปัจจัยพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความฮึกเหิมในการเข้าร่วมทางการเมือง สอดคล้องผลการ ศึกษาของนักวิชาการที่กล่าวถึงเบื้องต้น ผู้วิจัยจึงสนใจในการวิจัยการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผู้ที่มีความคิดต่างทางการเมืองอันจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีรากฐานจากการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบกับ จากสภาพการณ์ปัจจุบันได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง และมีส่วนร่วมใน การพัฒนาประชาธิปไตย เป็นอย่างมาก รวมทั้ง ปัจจัยที่ทำให้ประชาชนเข้ามีมามีส่วนร่วมทาง การเมือง ทั้งนี้เพื่อการพัฒนาการเมืองของไทย แต่การพัฒนาทางการเมืองยังต้องสร้างอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกขั้นตอนทุกระดับ ทุกพื้นที่ เพื่อนำไปเป็นข้อมูล แนวทางในการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมให้กับภูมิภาคต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนบนวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ.2549-2557

2. เพื่อศึกษาอิทธิพลของการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนบนวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ.2549-2557

สมมติฐานการวิจัย

1. **สมมุติฐานที่ 1** การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมมีผลต่อ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนบนวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองประเทศไทย มากกว่าผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม

2. สมมุติฐานที่ 2 ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง มีผลต่อ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนบนวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองประเทศไทย มากกว่าผู้ที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจทางการเมือง

3. สมมุติฐานที่ 3 การพัฒนาทางการเมือง มีผลต่อ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนบนวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองประเทศไทย มากกว่าผู้ที่ไม่ทราบถึงการพัฒนาทางการเมือง

4. **สมมุติฐานที่ 4** การรับรู้ข่าวสารทางการเมือง มีผลต่อ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนบนวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองประเทศไทย มากกว่าผู้ที่ไม่สนใจรับรู้ข่าวสารทางการเมือง

5. **สมมุติฐานที่ 5** จิตสำนึกทางการเมือง มีผลต่อ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนบนวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองประเทศไทย มากกว่าผู้ที่ไม่มีจิตสำนึกทางการเมือง

6. **สมมุติฐานที่ 6** อุดมการณ์ทางการเมือง มีผลต่อ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนบนวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองประเทศไทย มากกว่าผู้ที่ไม่มีอุดมการณ์ทางการเมือง

7. **สมมุติฐานที่ 7** การมีส่วนร่วมทางการเมือง มีผลต่อ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนบนวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองประเทศไทย มากกว่าผู้ที่ไม่มีส่วนร่วมทางการเมือง

8. **สมมุติฐานที่ 8** ความขัดแย้งทางการเมือง มีผลต่อ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนบนวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองประเทศไทย มากกว่าไม่มีความขัดแย้งทางการเมือง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (Mixed Method) โดยใช้การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์กรอบแนวคิดของงานวิจัยโดยใช้ระเบียบวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research Methodology) แบบสำรวจ (Survey Research) กับกลุ่มตัว อย่าง จำนวนทั้งหมด 400 ราย กับประชาชนในจังหวัดกรุงเทพมหานคร, ปทุมธานี, นนทบุรี โดยใช้แบบสอบถาม ที่มีการทดสอบคุณภาพของเครื่องมือ 2 วิธี คือ การทดสอบความเที่ยงตรง (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่านและทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) กับผู้ที่มีคุณสมบัติคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นมากกว่า 0.7 ในทุกหมวด และใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้อง จำนวน 10 คน

สรุปผลการวิจัย

สำหรับการสรุปผลตามวัตถุประสงค์มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาระดับการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนบนวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2549-2557 สรุปผลได้ดังต่อไป นี้

1. ด้านการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.84

2. ด้านความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75

3. ด้านการพัฒนาทางการเมือง ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.91

4. ด้านการรับรู้ข่าวสารทางการเมือง ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.83

5. ด้านจิตสำนึกทางการเมือง ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.99

6. ด้านอุดมการณ์ทางการเมือง ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.87

7. ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.69

8. ด้านความขัดแย้งทางการเมือง ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.80

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาอิทธิพลของการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนบนวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองทาง การเมืองประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ.2549-2557 จากผลการวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์ ถด ถอยพหุคูณ ระหว่างตัวแปรตามกับปัจจัยตัวแปรต้นทั้ง 8 พบว่า สามารถพยากรณ์ได้ทั้ง 8 ตัวซึ่งการแปรผลดังกล่าวสามารถเขียนสมการอยู่ในรูปคะแนนมาตรฐาน

จากการวิเคราะห์ผลข้อมูลดังที่แสดงผลมาแล้ว ผู้วิจัยได้นำผลมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ได้เป็น ตัวแบบ หรือ Model ที่ผู้วิจัย ให้ชื่อว่า “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชา ชนผู้มีความเห็นต่างทางการเมืองของประเทศไทย” ดังภาพ

อภิปรายผล

ผลจากการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนบนวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ.2549-2557” จะมีประเด็นสำคัญในการอภิปรายผล ดังต่อไปนี้

1. ด้านการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ที่เป็นการใช้เสรีภาพในการชุมนุมภายใต้กรอบของกฎหมาย ผู้ร่วมชุมนุมควรยึดมั่นในวิถีทางของสันติวิธีและไม่ใช้ความรุนแรงอย่างเคร่งครัด งดเว้นพฤติกรรมหรือการใช้ถ้อยคำที่กระตุ้นให้เกิดความเกลียดชัง ปลุกเร้าให้ใช้ความรุนแรงหรือสร้างความหวาดวิตกต่อความปลอดภัยในชีวิต ร่างกายและทรัพย์สินในหมู่ประชาชนและผู้ชุมนุม รวมถึงพฤติกรรมที่ท้าทาย ดูหมิ่นเหยียดหยาม หรือยั่วยุให้เจ้าพนักงานซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ชุมนุมใช้ความรุนแรงเพื่อผลักดันให้ความขัดแย้งขยายผลไปสู่ความรุนแรง เพื่อให้เกิดผลในการต่อสู้ทางการเมืองว่าฝ่ายใดที่ใช้กำลังก่อนเป็นฝ่ายที่แพ้ นอกจากนี้ผู้นำการชุมนุมต้องแสดงความรับผิดชอบต่อกรณีที่มีการใช้เสรีภาพในการชุมนุมโดยละเมิดกฎหมายและมีการใช้ความรุนแรงเกิดขึ้นด้วย สอดคล้องกับ Niemi, and Silver (1990) ที่ได้อธิบายถึงการพัฒนาสมาชิกกลุ่มทางสังคม ทางการเมือง คือ การพัฒนาระบบบริหารและกฎหมาย ซึ่งจะต้องเริ่มต้นจากการจัดระเบียบทางกฎหมายและระบบบริหารให้มีประสิทธิภาพ เช่น การใช้เสรีภาพในการชุมนุมที่ยืดเยื้อและยาวนานได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนที่มิได้เข้าร่วมชุมนุม ที่ประชาชนเข้าใจว่าเป็นการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธเป็นเสรีภาพขั้นพื้นฐานตามครร ลองของการระบอบประชาธิปไตยเพื่อสะท้อนปัญหาความเดือดร้อนและข้อเรียกร้องไปถึงรัฐบาลและตามธรรมชาติของการชุมนุมแล้วผู้ชุมนุมย่อมต้องการเรียกร้องความสนใจจากสื่อมวลชนและสังคม จึงมีการปราศรัยอย่างต่อเนื่องและเดินขบวนเรียกร้องในสถานที่สำคัญต่าง ๆ และหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้า การแสดงความไม่พอใจหรือต่อต้านการใช้เสรีภาพ โดยการปะทะระหว่างกันอันอาจนำไปสู่เหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นได้ ในกรณีที่มีบุคคลที่ติดอาวุธแอบแฝงอยู่กับผู้ชุมนุมเพื่อใช้ความรุนแรง ต้องดำเนินมาตรการพิเศษ โดยเจ้าหน้าที่หน่วยพิเศษ ที่ได้รับการฝึกฝนมาเป็นการเฉพาะจะต้องแบ่งแยกเป้าหมายอย่างแม่นยำและปฏิบัติการต่อเป้าหมายซึ่งใช้ความรุนแรงเพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันภัยที่เป็นประจักษ์หรือใกล้จะถึงและเพื่อยับยั้งการกระทำที่เป็นภัยดังกล่าวเท่านั้น โดยอยู่บนพื้นฐานของการเคารพสิทธิในชีวิตและความปลอดภัยทั้งของเจ้าหน้าที่ ผู้ชุมนุม ผู้ก่อเหตุและประชาชนที่ไม่เกี่ยวข้องกับการชุมนุม

โดยหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ซึ่งปฏิบัติการในการควบคุมฝูงชนหรือในพื้นที่ที่มีการชุมนุมจะต้องมีความอดทนอดกลั้นต่อการยั่วยุ หรือกระตุ้นให้ใช้ความรุนแรงจากผู้ชุมนุม ต้องดำเนินการโดยสอดคล้องกับหลักการสากลและเคารพสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่มีการใช้อำนาจโดยมิชอบหรือละเมิดหลักการสากลในการควบคุมฝูงชนและสลายการชุมนุม รัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อการกระทำดังกล่าวโดยการตรวจสอบข้อเท็จจริง เยียวยาฟื้นฟูและอำนวยความยุติธรรมแก่เหยื่อและผู้ที่ได้รับผลกระทบ และนำตัวผู้ที่ต้องรับผิดชอบเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเพื่อดำเนิน คดีตามกฎหมาย สอดคล้องกับ Roderick P. Neumann (2005)

ที่เสนอว่า การใช้หลักกฎหมายหรือหลักนิติธรรม คือ การปกครองหรือการบริหารที่ใช้กฎหมายเป็นหลักไม่ใช่บุคคล การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นการยอมรับในสิทธิเสรีภาพ เกียรติและศักดิ์ศรีของประชาชนและยอมรับว่าประชาชนมีความเฉลียวฉลาดพอที่จะตัดสินในในอนาคตของตนเองได้ เกิดความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย นอกจากนี้ รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ ผู้ควบคุมสถานการณ์จะต้องแสดงความรับผิดชอบ และขอโทษต่อกรณีที่มีความเสียหายเกิดขึ้น และมีการใช้มาตรการที่รุนแรงเกินกว่าเหตุในการชุมนุมและการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ปราศจากการใช้ความรุนแรงโดยสิ้นเชิง ซึ่งอาจเริ่มจากการจัดเวทีสาธารณะเพื่อรับฟังความคิดเห็นและกำหนดกติกาในการชุมนุมร่วมกัน และส่งเสริมให้กติกาดังกล่าวกลายเป็นบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งอาจนำไปสู่การจัดระเบียบการชุมนุมโดยกำหนดเป็นกฎระเบียบหรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการชุมนุมในอนาคต ทั้งนี้ การจัดระเบียบการชุมนุมต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกัน ความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้ความรุนแรง และป้องกันการละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่ไม่ได้เข้าร่วมในการชุมนุม โดยไม่เป็นการลิดรอนสิทธิเสรีภาพในการชุมนุมและการแสดงออกโดยสงบและปราศจากอาวุธของประชาชน

2. ด้านความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ที่มีความสำคัญมากที่สุด ซึ่งจะเห็นได้จากการมีอิทธิพลต่อประชาชนทั่วไปเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการสร้างความบิดเบือนให้เกิดการดูหมิ่นสถาบันเบื้องสูง การนำเอาฐานะทางเศรษฐกิจมาประดิษฐ์เป็นสำนวน ว่า ไพร่กับอำมาตย์ เป็นต้น ดังจะเห็นได้จากการโฟนอินของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ที่ส่งผลให้กลุ่มผู้สนับสนุนเกิดความฮึกเหิม แต่ในขณะเดียวกันกลุ่มตรงข้ามเกิดความรู้สึกต่อต้านและไม่ไว้วางใจ เป็นการปลุกปั่นที่แสดงออกถึงความเกลียดชังและตอกย้ำข้อขัดแย้งที่มีอยู่เดิมหรือจากการสร้างวาทกรรม เช่น พรรคเพื่อไทยกลายเป็นพรรคเผาไทย พรรคประชาธิปัตย์กลายเป็นพรรคประชาวิบัติ เป็นต้น รวมทั้งมีการแสดงออกที่แสดงถึงความเกลียดชัง ยั่วยุให้เกิดความแตกแยกแบ่งพรรคแบ่งพวก โดยใช้ความจริงเพียงบางส่วนเป็นตัวตอกย้ำเพื่อขยายความขัดแย้งให้ร้าวลึก เป็นข้อเท็จจริงของเหตุการณ์และรากเหง้าของปัญหาของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในช่วงที่ผ่านมา สะท้อนให้เห็นวิกฤตที่เกิดขึ้นได้สั่งสมและนำมาสู่ความรุนแรงที่เกิดขึ้นได้หยั่งรากลึกถึงปัญหาในระดับโครงสร้างขั้นพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ สอดคล้องกับแนวคิดของ Josephson (2005) ที่เสนอว่า การพัฒนาการทางการเมือง เป็นเรื่องราวของการปรับปรุงและพัฒนา ช่วยสนับสนุนเป็นการการเมืองสมัยใหม่ ที่มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ให้เกิดความมีเสถียรภาพและมีระเบียบและนำไปสู่ดุลยภาพใหม่ แต่ได้ทำให้เกิดการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงเพื่อรักษาสถานะเดิมไว้ของกลุ่มอำมาตย์อำนาจเก่า ลักษณะดังกล่าวเมื่อผนวกกับสภาพปัญหาเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม จากความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้นในสังคม ความอ่อนแอของกลไกในระบอบประชาธิปไตย หลักนิติธรรมและกระบวนการยุติธรรม และการใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการขยายผลความขัดแย้ง ทำให้เกิดวิกฤตความขัดแย้งที่โยงใยกันอย่างซับซ้อน ไม่มีมูลเหตุใดเพียงลำพังที่สามารถอธิบายปัญหาความขัดแย้งได้ แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยกำลังอยู่ระหว่าง

การเปลี่ยนผ่าน ทุกฝ่ายจึงควรเพื่อแสวงหาแนวทางร่วมกันในการแก้ไขปัญหาของสังคมเพื่อให้สามารถก้าวข้ามความขัดแย้งไปสู่ความปรองดองอย่างยั่งยืน

3. ด้านการพัฒนาทางการเมือง นอกจากควรส่งเสริมความเข้าใจร่วมกันของประชาชนเกี่ยวกับหลักนิติธรรม โดยอาจจัดเวทีสาธารณะหรือการสานเสวนาเพื่อเปิดพื้นที่ให้ มีการถกเถียงและทำความเข้าใจร่วมกัน สอด คล้องกับแนวคิดของ Brambor, Thomas, Clark, and Golder (2005) ที่เสนอว่าการพัฒนาทางการเมืองเป็นเป้าหมายและกระบวนการทางการเมืองที่สังคมต่าง ๆ พึงประสงค์เป็นสังคมที่มีระดับการพัฒนาทางการเมืองสูงหรือเป็นสังคม ที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาทางการเมืองซึ่งจะเป็นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและศักยภาพของภาคประชาสังคม ในการติดตามและตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ ที่ทุกฝ่ายมักอ้างความถูกต้องของกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความเชื่อถือศรัทธาในระยะยาว เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและสร้างความปรองดองในชาติอย่างยั่งยืน โดยยึดถือหลักในการปกครองและบริหารประเทศ ที่บุคคลทุกคน สถาบันและองค์กรต่างๆ ไม่ว่าภาครัฐหรือภาคเอกชนรวมถึงรัฐเองมีความรับผิดชอบภายใต้กฎหมายซึ่งถูกประกาศใช้ต่อสาธารณชนและบังคับใช้อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน และได้รับการพิจารณาพิพากษาจากศาลซึ่งเป็นอิสระ สอดคล้องกับมาตรฐานและหลักเกณฑ์สากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน โดยเคารพต่อหลักความสูงสุดของกฎหมาย หลักความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย หลักความเที่ยงธรรมในการบังคับใช้กฎหมาย หลักการแบ่งแยกอำนาจ หลักการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หลักความแน่นอนของกฎหมาย หลักการไม่กระทำการตามอำเภอใจ หลักความโปร่งใสของกฎหมายและกระบวนการตามกฎหมาย

4. ด้านการรับรู้ข่าวสารทางการเมือง เช่น เห็นการต่อรองอำนาจและผลประโยชน์ที่ลงตัวในกลุ่มชนชั้นนำในประเทศไทย ทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว่าตนเองไม่ใช่เจ้าของอำนาจอย่างแท้จริง เนื่องจากไม่มีสิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่ และไม่มีการรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธิต่างๆ เช่น ทหาร ข้าราชการ นักการเมือง และกลุ่มนายทุน ซึ่งเป็นไปในลักษณะเอื้อประโยชน์ต่อกัน ถึงแม้จะมีความขัดแย้งและแย่งชิงอำนาจระหว่างทหาร ข้าราชการ นักการเมือง โดยมีนายทุนเป็นผู้สนับสนุน แต่ความรุนแรงก็ไม่ได้ปะทุขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จึงมักเป็นที่ตกลงกันได้หากผลประโยชน์ลงตัว รวมทั้งรัฐบาลยังคงรวมศูนย์อำนาจการจัดการ การให้บริการสาธารณะหรือสวัสดิการสังคม ในขณะที่ประชาชนยังไม่ตระหนักถึงศักยภาพในการพัฒนาตนเอง ทั้งในระดับปัจเจก และระดับชุมชน บทบาทของรัฐจึงเป็น “ผู้ให้” ในขณะที่ประชาชนเป็น “ผู้ขอ” และอยู่ร่วมกันได้โดยไม่เกิดประเด็นความขัดแย้งที่รุนแรง ซึ่งลักษณะเหล่านี้ทำให้ประชาชนที่เดือดร้อนมักรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องต่อรัฐเป็นรายกรณี รัฐก็จะแก้ปัญหาให้ และปัญหาก็จะหมดไป การเรียกร้องเรื่องปัญหาราคาผลผลิตทางการเกษตร ปัญหาราคาน้ำมัน ค่าครองชีพ โดยไม่ทำให้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นขยายตัวไปสู่ความรุนแรง แม้ในอดีตสังคมไทยจะมีความขัดแย้งเกิดขึ้นตลอด เวลา แต่ไม่ใช่ความขัดแย้งในเชิงของโครงสร้างของระบบ จึงไม่ทำให้ระบบต้องล้มหรือพังทลายลงไป

นอกจากนี้ สังคมมักมีแนวทางหรือภูมิปัญญาที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ รวมทั้ง การตกลงกันภายในกลุ่มชนชั้นนำด้วยกันเอง อย่าง ไรก็ตามดุลอำนาจในสังคมลักษณะนี้ใช้ได้ในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองแบบประชาธิปไตย ทำให้มีการปฏิรูปทางเศรษฐกิจการกระ จายความเจริญ

การนำเสนอข้อมูลข่าวสารของสื่อเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่กระตุ้นให้เกิดความแตกแยกและทำให้ความขัดแย้งในสังคมยกระดับเป็นความรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอข้อมูลและการใช้ภาษาที่มีการปลุกเร้าและกระตุ้นให้เกิดความเกลียดชัง หรือการโฆษณาชวนเชื่อ และปลุกระดมมวลชนให้ใช้ความรุนแรงต่อฝ่ายที่เป็นปรปักษ์ ซึ่งได้สร้างความแตกแยกในสังคมไทยให้มีความร้าวลึกยิ่งขึ้น การเผยแพร่ข้อมูลเท็จ บิดเบือน หรือไม่รอบด้าน ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดของคนในสังคม อีกทั้ง ช่องทางในการรับรู้ของประชาชนมีความหลากหลายมากขึ้น ยิ่งบทบาทต่อการทำงานของสื่อที่ขาดจรรยาบรรณและความรับผิดชอบต่อสังคม ขาดความระมัดระวังและความรับผิด ชอบในการเสนอข้อมูลที่ถูกต้องต่อสาธารณชน สอดคล้องกับเลอภพ โสรัตน์ และคณะ (2554) ที่พบว่า บทบาทของสื่อมวลชนในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ได้แสดงความชัดเจนในการถ่ายทอดความรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมือง การเป็นเครื่องมือตรวจ สอบทางการเมืองและเป็นพื้นที่ประสานความเข้าใจทางการเมืองเพียงแต่ว่าความสมบูรณ์ของแต่ละบทบาทนั้นจะขึ้นอยู่กับแต่ละยุคสมัยของการเมืองซึ่งมีที่มาของอำนาจทางการเมืองแตกต่างกันไม่ว่าจะเป็นการมาจากการปฏิวัติรัฐประหารมาจากการมีฐานอำนาจทางการทหารหนุนหลังที่มีความผันผวนมากในอดีตหรือแม้แต่ในปัจจุบันซึ่งส่วนใหญ่อำนาจบริหารจะมาจากการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญแต่สื่อก็ยังประสบปัญหาการแสดงบทบาทเพราะยังมีปัจจัยอื่นๆเข้าไปกระทบจนทำให้แต่ละบทบาทแสดงได้ไม่สมบูรณ์อย่าง เช่น แนวทางขององค์การสื่อสารมวลชนมุ่งเน้นผลประโยชน์ในเชิงพาณิชย์หรือการเกิดสื่อใหม่ที่หลากหลายจากเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยทำให้ไม่สามารถที่จะควบคุมได้ด้วยกลไกที่มีโดยเฉพาะสื่อของรัฐต้องมีความเป็นกลางและให้โอกาสทุกฝ่ายเท่าเทียมกัน ทุกฝ่ายต้องหยุดใช้สื่อเพื่อปลุกระดมและยั่วยุให้เกิดการใช้ความรุนแรง โดยเฉพาะสื่อวิทยุชุมชน และหลีกเลี่ยงการวิเคราะห์และนำเสนอข่าวในลักษณะของการท้าทาย เนื่องจากจะเป็นการทำลายบรรยากาศของการสร้างความปรองดอง

สื่อยังขาดความระมัดระวังในการนำเสนอข้อมูลและมีส่วนในการกระตุ้นให้ความขัดแย้งขยายวงกว้าง ยังคงถูกใช้เป็นเครื่องมือ ในการเรียกร้องทางการเมืองโดยเป็นช่องทางในการเผยแพร่ข้อมูลเพื่อโจมตีฝ่ายตรงข้ามในลักษณะที่บิดเบือนความจริงมากกว่าที่จะทำหน้าที่ตามจรรยาบรรณวิชาชีพสื่อทุกแขนงควรปฏิบัติหน้าที่โดยคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างมีจริยธรรมและหลักวิชาชีพต้องไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง และให้ข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน และรอบด้านแก่ประชาชน โดยตรวจสอบข้อเท็จจริงที่หามาได้ก่อนนำเสนอ สื่อต้องไม่นำเสนอข้อมูลและถ้อยคำที่สร้างความเกลียดชังหรือยั่วยุให้ใช้ความรุนแรงต่อคู่ขัดแย้ง รวมทั้งไม่นำเสนอภาพความรุนแรงในลักษณะที่ชี้นำให้สังคม

เห็นว่าการใช้ความรุนแรงเป็นเรื่องปกติธรรมดาในสังคมไทย สื่อจึงควรคำนึงถึงผลกระทบและความเหมาะสมของสิ่งที่นำเสนอ ต่อสังคมด้วย ซึ่งเป็นความปรารถนาของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ในการสร้างความปรองดอง ตามความคาดหวังของสังคมไทยและประชาคมระหว่างประเทศ ที่ต้องการเห็นความสงบ สันติ ความสมัครสมานสามัคคีของชนในชาติร่วมกันสร้างเสถียรภาพทางการเมืองให้เกิดขึ้น สมานรอยร้าวที่ได้หยั่งลึก ที่มิใช่เกิดขึ้นในระบบการเมืองเท่านั้น แต่เข้าไปสู่ในระดับของสังคมวัฒนธรรม ในชุมชน และขยายเข้าสู่สถาบันครอบครัว จึงถึงเวลาแล้วที่สังคมไทยต้องแสวงหาแนวทางในการอยู่ร่วมกัน บนความแตกต่างทางความคิด เพื่อให้เกิดสันติสุขที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง เพื่อป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นอีกในอนาคต จำเป็นที่จะต้องแสวงหาแนวทางในการอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างทางความคิดและเพื่อให้เกิดสันติสุขที่ยั่งยืนในระยะยาว ที่จะส่งผลต่อเสถียรภาพของการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของไทยอย่างแท้จริงต่อไป

5. ด้านจิตสำนึกทางการเมือง เมื่อสังคมพัฒนาสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจการเมือง และสังคม ทำให้เกิดการปรับตัวครั้งสำคัญ อันส่งผลกระทบต่อโครงสร้างเดิมในสังคมขยายความขัดแย้งที่มีอยู่เดิมไปสู่ความรุนแรง สอดคล้องกับ Swidler (2005) ที่เสนอว่า การพัฒนาระบบการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยเกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ในเรื่องระบอบประชาธิปไตย วัฒนธรรมทางการเมือง และการพัฒนาทางการเมือง ซึ่งจะต้องบูรณาการให้สอดประสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่นหากมีเหตุปัจจัยและตัวกระตุ้นเข้ามาเสริมซึ่งปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่ สะสมทุนในชนบทตามแบบทุนนิยมสมัยใหม่ เช่น ที่ดิน เครื่องจักร และสินค้าทุนอื่นๆ รวมทั้ง การสะสมทุนผ่าน การออม ประเภทต่างๆ เพื่อระดมทุนไปใช้ในการผลิตที่เป็นผลมาจากขยายตัวของโครงการประชานิยม เช่น โครงการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน โครงการธนาคารประชาชน โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ OTOP และโครงการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชน (SML) ของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ตลอดจนโครงการในลักษณะเดียวกันของรัฐบาลต่อ ๆ มา ซึ่งมีผลต่อการเติบโตของการผลิตในชนบท และเพิ่มโอกาสการจ้างงานและทางเศรษฐกิจ ประกอบกับการเพิ่มรายจ่ายของงบประมาณที่กระจายไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการเพิ่มสัดส่วนของรายได้นอกภาคเกษตรกรรมของครัวเรือนทั่วประเทศที่สูงถึงร้อยละ 60 ของรายได้รวมของครัวเรือน โดยเฉพาะ สัดส่วนรายได้นอกภาคเกษตรกรรมของครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นสูงถึงร้อยละ 80 ของรายได้รวมของครัวเรือน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อ การสะสมทุนในชนบท และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจชนบทเป็นอันมาก

ทำให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น และมีความรู้สึกที่ต้องการความเท่าเทียมกัน ทำให้เกิดจิตสำนึกความเป็นพลเมืองมากกว่าที่รอคำสั่งจากรัฐเพียงฝ่ายเดียว อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมแบบไพร่ฟ้าที่มีอยู่แต่เดิม รวมถึงการเปลี่ยนบทบาทรัฐ แบบรัฐจัดการหรือสงเคราะห์มาเป็นการจัดการแบบรัฐสวัสดิการ ซึ่งมองว่าสิ่งที่รัฐให้เป็นสิทธิอันพึงได้ของประชาชนมากกว่าการสงเคราะห์ การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเศรษฐกิจสอดคล้องกับ Blais, Andr´e, and Simon Labb´e-

St-Vincent (2011) ที่เสนอว่า การพัฒนาทางการเมือง ของสังคมอุตสาหกรรม มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจทำให้ประเทศไทยเข้าสู่ยุคทุนนิยมอย่างเต็มรูปแบบ ก่อให้เกิด กลุ่มทุนใหม่ เช่น ธุรกิจกลุ่มโทรคมนาคม สื่อสารมวลชน และบันเทิง ซึ่งมีการขยายตัวมากกว่ากลุ่มทุนเก่า เช่น กลุ่มธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงิน กลุ่มธุรกิจค้าปลีก และกลุ่มอุตสาหกรรมที่สำคัญ เช่น ปูนซีเมนต์ ยานยนต์และชิ้นส่วน ซึ่งถือครองอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองการปกครองเดิม นอกจากนี้ การที่ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้มีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรมากขึ้น ทำให้วัฒนธรรมแบบไพร่ฟ้าค่อย ๆ เลือนหายไป และเกิดวัฒนธรรมแบบ ปัจเจกชน หรือแนวคิดแบบ “เสรีนิยม” ที่บุคคลมีความเชื่อมั่นในศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองได้โดยไม่ร้องขอหรือเป็นผู้รอรับจากฝ่ายรัฐ

การแทรกแซงทางการเมืองของกองทัพและทหาร โดยเฉพาะการรัฐประหาร ส่งผลให้สังคมไทยขาดโอกาสเรียนรู้ที่จะจัดการวิกฤตการณ์ทางการเมืองตามครรลองแห่งระบอบประชาธิปไตย และสร้างความไม่พอใจแก่กลุ่มคนที่เห็นว่าอำนาจอธิปไตย สิทธิ และผลประโยชน์ของตนถูกคุกคามจากการรัฐประหารโค่นล้มรัฐบาลซึ่งมาจากการเลือกตั้งของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย สอดคล้องกับ Vecchione, Michele, and Gian Vittorio Caprara (2009) ที่ได้นำเสนอถึงส่วนที่เกี่ยวข้องกับระบอบการเมืองหรือลัทธิการเมือง เช่น ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ระบอบทรราช และระบบเผด็จการที่ทำให้ความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นมีความสลับซับซ้อนและลุกลามบานปลายยิ่งขึ้น กองทัพควรวางตัวเป็นกลางและไม่นำกองทัพไปยุ่งเกี่ยวทางการเมือง ต้องงดเว้นการก่อการรัฐประหารหรือการแทรกแซงทางการเมืองอย่างเคร่งครัดไม่ว่าในทางใด เช่น การใช้อิทธิพลกดดันนโยบายของรัฐบาล การข่มขู่ว่าจะใช้กำลังหรือยึดอำนาจ นอกจากนี้ จะต้องไม่เรียกร้องหรือสนับสนุนให้กองทัพเข้ามายุ่งเกี่ยวทางการเมือง โดยทุกฝ่ายจะต้องยึดหลักที่ว่า หน่วยงานด้านความมั่นคงต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง รัฐและกองทัพต้องสร้างทหารอาชีพที่มีความรู้ความสามารถในการป้องกันประเทศ ปลูกฝังจิตสำนึกให้ยึดมั่นอุดมการณ์ประชาธิปไตย โปร่งใส ตรวจสอบได้ตามหลักธรรมาภิบาล นอกจากนี้ รัฐบาลควรพิจารณาจัดตั้งผู้ตรวจการกองทัพหรือผู้ตรวจการกลาโหม แห่งรัฐสภา ที่มีอำนาจในการตรวจสอบการทำงานของกองทัพอย่างมีอิสระ

6. ด้านอุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งเป็นปัจจัยที่สร้างความผูกพัน จากกลุ่มทางสังคม ที่ควรร่วมมือกันในทุกภาคส่วนสร้างบทบาท ในการขับเคลื่อนเพื่อสร้างความปรองดองสมานฉันท์เกิดขึ้นและถือเป็นหนทางก้าวแรกเพื่อที่จะนำพาประเทศก้าวต่อไปอย่างมั่นคง คู่ขัดแย้งที่เคยเผชิญหน้ากันต้องหันกลับมาเจรจาพูดคุยกันด้วยเหตุด้วยผล ลดอคติระหว่างกัน ให้เกียรติกันและกัน อันจะเป็นการลดช่องว่างและเงื่อนไขที่ไม่สามารถดำเนินการได้สู่หนทางที่เป็นไปได้ ที่จะช่วยผลักดันให้สังคมสู่สันติสุข กระบวนการปรองดองต้องอาศัยเวลา ความอดทน และการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย การดำเนินการใดๆ ของผู้ที่เกี่ยวข้องโดยพยายามที่จะรวบรัดหรือเร่งรัดกระบวนการปรองดองนั้น เป็นการกระทำที่ไม่เอื้อต่อบรรยากาศ

ของการปรองดอง ทำให้สังคมเกิดความหวาดระแวงและไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน และเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการแสวงหาทางออกไปสู่การปรองดองของคนในชาติ โดยทุกฝ่ายต้องยุติการดำเนินการใด ๆ ที่นำไปสู่การสร้างความขัดแย้งและทำลายบรรยากาศของการปรองดอง โดยพึงตระหนักว่าความปรองดองจะเกิดขึ้นไม่ได้หากผู้ที่มีส่วนในความขัดแย้งมุ่งแต่เอาชนะ โดยไม่มีการประนีประนอมรอมชอมต่อกัน และขอให้ทุกฝ่ายเปิดใจกว้างเพื่อรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง ยุติการเผยแพร่ข้อมูลหรือข้อความในลักษณะที่ยั่วยุให้เกิดความเกลียดชังและความรุนแรงระหว่างกัน ใช้เหตุผลมากกว่าการใช้อารมณ์ในการพิจารณาประเด็นต่าง ๆ เคารพสิทธิและเสรีภาพระหว่างกัน และลดทัศนคติในการเอาชนะหรือมองปัญหาในมุมมองของตนฝ่ายเดียว

ดังนั้นความสามัคคี ที่จะเกิดจากการสร้างความปรองดองเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการปฏิรูปมิติอื่น ๆ หากไม่อาจสร้างสังคมให้สันติสุขหรือไม่อาจสร้างความปรองดองสมานฉันท์เกิดขึ้นมาได้ จะเสียทั้งโอกาสและเวลาที่จะนำพาให้ก้าวหลุดพ้นจากความขัดแย้งภายในประเทศและมุ่งเข้าสู่การแข่งขันบนเวทีระหว่างประเทศ ที่ประเทศไทยตกอยู่ในภาวะชะงักงันมาอย่างยาวนาน โดยรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ควรมีเป้าหมายที่ชัดเจนและป้องกันการเข้ายึดอำนาจการปกครองจากกองทัพ สอดคล้องกับ Carroll, Susan (2006) ที่เสนอว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมือง คือ ระดับที่ประชาชนมีความสนใจกระตือรือร้นในเรื่องของการเมืองเป็นการที่จะสร้างอารมณ์ความรู้สึกของประชาชนที่อยู่คนละฝั่งได้ กระบวนการทางสังคมจะมีส่วนช่วยเป็นอย่างมากที่จะช่วยเติมแต่งส่วนที่กฎหมายไม่อาจเข้าถึงได้ การสร้างสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างความปรองดอง ซึ่งจะเกิดขึ้นได้จากการปฏิรูปปรับเปลี่ยนที่มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดสมดุลในมิติของการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ในการพัฒนาประเทศ ส่งเสริมคนในสังคมให้เคารพและอยู่ร่วมกันได้ ไม่สร้างวาทกรรมการขัดแย้ง ไม่ใช้สื่อสารมวลชน อันหลากหลายเป็นเครื่อง มือขยายความขัดแย้ง แม้มีความคิดเห็นและการให้คุณค่าในการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน ภายใต้กฎเกณฑ์ของสังคมที่เสมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน มีสำนึกรับผิดชอบจากผลจากการกระทำของตน ไม่กดขี่เอารัดเอาเปรียบ และตระหนักถึงคุณค่าศักดิ์ศรีของผู้อื่นที่เป็นคนยากจน การศึกษาต่ำหรือมีฐานะที่ด้อยกว่าพวกของตน สร้างเป็นสังคมที่มีวุฒิภาวะ และทักษะในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งและข้อพิพาทได้ด้วยสันติวิธี

ดังนั้น การนำเครื่องมือต่าง ๆ ตามแนวคิดของกระบวนการยุติธรรมในระยะเปลี่ยน ผ่านจากสังคมความขัดแย้งมาสู่สังคมสันติสุข ต้องอาศัยการออกแบบเครื่องมือ กลไก และกระบวนการที่ยึดโยงกับสภาพความขัดแย้งที่เป็นจริงที่จะนำไปสู่การคลี่คลายปัญหาความขัดแย้ง รวมทั้งจังหวะเวลาที่เหมาะสมด้วย ในสภาพความขัดแย้งในสังคมไทยที่ผ่านมา มีการเจรจาไกล่เกลี่ย มีการใช้กลไกในระบบยุติธรรม แต่ยังขาดการมองและปฏิบัติอย่างเป็นกระบวนการให้เกิดผลอย่างต่อเนื่องเป็นองค์รวม การเลือกใช้แต่กระบวนการที่ตนเป็นฝ่ายได้รับประโยชน์ มากกว่าประโยชน์ของสังคม สอดคล้องกับ Verba, Sidney, Schlozman, Henry Brady and Norman H. Nie (2003) ที่เสนอว่า การเมืองเป็นเรื่องของการใช้อำนาจ เป็นเรื่องของความสามารถที่

ผู้หนึ่งปฏิบัติเพื่อควบคุมพฤติกรรมของผู้อื่นพร้อมทั้งขับเคลื่อนกระบวนการที่ทำให้ฝ่ายที่มีความเห็นต่างขาดความชอบธรรม เพื่อประโยชน์ในการสร้างความสมานฉันท์ ความรักสามัคคี และความปรองดองระหว่างคนในชาติให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมประชาธิปไตยที่มีความแตกต่างหลากหลาย และสร้างแนวทางที่จะนำพาประเทศไปสู่ความมีเสถียรภาพและสันติสุขอย่างยั่งยืน ในกระบวนการขับเคลื่อนให้เกิดการปรองดอง โดยอาศัยกลไกของรัฐธรรมนูญที่จะเสริมสร้างความปรองดองแห่งชาติ ซึ่งไม่เป็นฝักฝ่ายทางการเมือง ควรมีการศึกษา วิเคราะห์ เพื่อหาสาเหตุแห่งความขัดแย้งในประเทศ ความเสียหายที่เกิดขึ้น และเสนอแนะแนวทางในการแก้ไข โดยพิจารณารายงานหรือผลการศึกษาที่องค์กรต่าง ๆ จัดทำขึ้น ทั้งในประเทศและต่างประเทศ และเสริมสร้าง ดำเนินการประสานงานให้เกิดสภาวะที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์และปรองดองในหมู่ประชาชนทั้งประเทศ ส่งเสริมให้มีการเรียนรู้และใช้กระบวนการแก้ปัญหาความขัดแย้งร่วมกันและสร้างเครือข่ายในการสร้างความปรองดองในภาคส่วนต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น อาจมีการใช้คนกลางในการประสานระหว่างผู้ นำในความขัดแย้งทุกกลุ่มเพื่อลดหรือยุติความขัดแย้งระหว่างกัน มีการรวบรวมข้อเท็จจริง และทำรายงานเกี่ยวกับความขัดแย้ง การละเมิดกฎหมาย และผู้ที่เกี่ยวข้องที่เป็นผู้กระทำความ ผิด โดยเปิดเผยชื่อผู้ที่เกี่ยวข้องหรือข้อมูลอื่น ใดที่ทำให้ทราบได้ว่าเป็นผู้ใดตามที่กฎหมายบัญญัติ ให้การเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหาย และครอบครัว รวมทั้งฟื้นฟูศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และจิตใจของผู้ได้รับผลกระทบ เสนอให้มีการตราพระราชกฤษฎีกาอภัยโทษแก่บุคคลซึ่งให้ความจริงอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่การดำเนินงานและผู้กระทำซึ่งได้แสดงความสำนึกผิดเพื่อเสริมสร้างความปรองดอง ให้การศึกษาและเรียนรู้แก่สาธารณชนเพื่อให้ตระหนักถึง ผลของความรุนแรง ความเกลียดชัง รวมทั้งความจำเป็นและประโยชน์ของการใช้สันติวิธีแก้ปัญหาความรุนแรง ตลอดจนสร้างเครื่องเตือนใจให้สังคมระลึกถึงผลร้ายและความเสียหายที่เกิดขึ้นเพื่อจะร่วมกันป้องกันมิให้เกิดเหตุดังกล่าวอีก

7. ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ในการเปิดเผยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับวิกฤตความขัดแย้งและเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันในสังคมอันเป็นรากฐานสำคัญของกระบวนการปรองดอง และนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาเพื่อป้องกันไม่ให้ประเทศชาติต้องประสบกับวิกฤตการณ์เช่นนี้อีก การเข้าใจความจริงของทุกฝ่ายต้องเปิดใจให้กว้าง อดทน รับฟัง และยอมรับความแตกต่าง แต่ข้อเท็จจริงบางเรื่องอาจขยายผลในลักษณะที่ทำให้ความขัดแย้งลุกลามบานปลายหรือเปิดประเด็นข้อโต้แย้งใหม่ ซึ่งการที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเลือกข้อเท็จจริงเพียงบางส่วนที่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตนมานำเสนอต่อสาธารณชนอย่างไม่รอบด้านเพื่อโจมตีคู่ขัดแย้งฝ่ายตรงข้าม และสื่อมวลชนควรเว้นการกระทำที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งและคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสังคมจากการนำเสนอข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ที่ไม่ครบถ้วนหรือรอบด้าน สอดคล้องกับแนวคิดของ Carney, Dana, Jost, Gosling, and Potter (2008) ที่เสนอว่าการพัฒนาทางการเมืองจะ ต้องสอดคล้องกับการเสริมสร้างชุมชนการเมืองที่ดี เพื่อการสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีและมีความสุขให้แก่ประชาชน

ซึ่งกระบวนการปรองดองมีความเกี่ยวข้องและกระทบต่อทุกภาคส่วน และประชาชนทั้งประเทศ การดำเนินการใด ๆ ของรัฐบาลเพื่อให้เกิดการปรองดองจึงต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนและสังคมเป็นสำคัญ โดยรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องเปิดเผยข้อมูลและชี้แจงเหตุผลอย่างชัดเจนให้ประชาชนได้รับทราบและเข้าใจ และมีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน โดยผู้ที่มีส่วนได้เสียและผู้ที่ได้รับผลกระทบ โดยต้องเปิดพื้นที่หรือสร้างช่องทางให้ประชาชนได้สื่อสาร ทำความเข้าใจ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถกเถียงอภิปรายอย่างกว้างขวาง เพื่อให้สังคมเข้าใจประเด็นปัญหาความขัดแย้งชัดเจนยิ่งขึ้นและนำมาซึ่งการแสวงหาทางออกร่วมกัน เช่น การรับฟังความคิดเห็นสาธารณะ การส่งเสริมการจัดเวทีสาธารณะ การสานเสวนา และการประชาเสวนาหาทางออก เพื่อให้ผู้ที่มีความคิดเห็นไม่ตรงกันได้แสดงความคิดเห็น และรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างอันเป็นช่องทางในการลดความไม่ไว้ วางใจกัน สร้างความประนีประนอมต่อกัน และนำไปสู่ความเข้าใจร่วมกัน เพื่ออยู่ในสังคมเดียว กันได้อย่างสันติสุขท่ามกลางความแตกต่างในสังคม สอดคล้องกับ Blais (2000: 77-78) ที่เสนอว่า ความสำนึกทางการเมืองของประชาชนเป็นความสามารถที่จะเรียนรู้ที่จะทำความเข้า ใจ มีความสามารถแยกแยะเรื่องราวต่างๆ เหตุการณ์ต่าง ๆ ผสมผสาน เปรียบเทียบ และสามารถตัดสินใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

ดังนั้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการดำเนินงานแล้ว ท่ามกลางความแตกแยกในสังคมและการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายของประชาชนในปัจจุบัน การเคลื่อนไหวของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง รวมถึงการผลักดันเพื่อให้เกิดการปรองดองอาจถูกต่อต้านหรือตอบสนองด้วยด้วยความหวาดระแวง โดยเฉพาะจากฝ่ายที่เป็นปรปักษ์ในความขัดแย้ง ทุกฝ่ายควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลไกต่าง ๆ ซึ่งมีความเป็นกลางเพื่อสนับสนุนให้กระบวนการปรองดองเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ เช่น การจัดตั้งเครือข่าย ด้านการปรองดองในชาติซึ่งอาจเกิดจากการรวมกลุ่มของบุคคลซึ่งมีความเป็นกลาง และเป็นตัวแทนจากทุกภาคส่วนในสังคม ทั้งจากภาครัฐ ภาค เอกชน ภาคประชาสังคม สื่อสารมวลชน และสถาบันวิชาการ ซึ่งประสงค์จะมีบทบาทนำในกระบวนการปรองดองตามวิถีประชาธิปไตย และแนวทางของสันติวิธี

การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ และกระบวนการบริหารงานของภาครัฐและระบบราชการโดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน การเสริมสร้างให้ทุกคนมีสิทธิและโอกาสในทางการเมืองอย่างเท่าเทียมกัน สอดคล้องกับ Carney, Dana, Jost, Gosling, and Potter (2008) ที่เสนอว่า การพัฒนาทางการเมือง คือ การเสริม สร้างรัฐชาติ โดยสังคมที่มีการปฏิรูประบบการเมืองจากระบบเดิมไปสู่ระบบที่มีสมรรถนะในการดำรงรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมจะมีการระดมทรัพยากร เพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการปรับเปลี่ยนทัศนคติของหน่วยงานภาครัฐให้ตอบสนองต่อประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน และมีประสิทธิภาพ การสร้างความเข้มแข็ง และพัฒนาศักยภาพให้กับชุมชน และสังคมให้สามารถยืนหยัดและพึ่งพาตนเองได้ รัฐบาลควรลดบทบาทในการดำเนินนโยบายในการบริหารจัดการแบบรวมศูนย์

แต่เน้นการกระจายอำนาจให้ชุมชน และประชาชนเป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการ ซึ่งจะเป็นการสนับสนุนให้ระบอบประชาธิปไตย และการเมืองภาคประชาชนมีความเข้มแข็ง นอกจากนี้ รัฐบาลโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของการเมืองภาคประชาชนกลุ่มต่างๆ โครงสร้าง และพัฒนาการความ สัมพันธ์ระหว่างกลุ่มกับท่าทีของรัฐและสังคม เพื่อเป็นประโยชน์ในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาการเมืองภาคประชาชนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ

ที่ฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต้องมีส่วนรับผิดชอบไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล ฝ่ายค้าน พรรคการเมือง ผู้นำในการชุมนุม หน่วยงานด้านความมั่นคง และสื่อมวลชน ควรพิจารณาทบทวนบทบาท และการกระทำของตน และให้ทุกฝ่ายกล่าวขอโทษต่อสาธารณชน ควรแสดงความรับผิดชอบเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะต่อเหยื่อของความรุนแรง เนื่องจาก รัฐมีความบกพร่อง และขาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งทางการเมืองให้ดำเนินไปตามครรลองของสันติวิธี จนเกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน และความรู้สึกของประชาชนอย่างมาก รวมทั้งประกันความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของประชาชนด้วยพยายามอย่างสุดความสามารถที่จะระมัดระวังไม่ให้เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงขึ้นอีกในอนาคต การกระทำดัง กล่าวนอกจากจะเป็นการเยียวยาโดยคำนึงถึงเกียรติยศและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเหยื่อจากเหตุการณ์ความรุนแรงแล้ว ยังเป็นแบบอย่างที่ดีในการแสดงความรับผิดชอบทางการเมืองให้เกิดขึ้นในสังคมและช่วยรักษาบรรยากาศของการปรองดองในประเทศให้ดียิ่งขึ้น

เหตุการณ์ความไม่สงบและความรุนแรงที่เกิดขึ้นในช่วงที่ผ่านมา ได้สร้างความเสียหายอย่างประมาณค่ามิได้ต่อประเทศไทย สถานการณ์ความขัดแย้งยังดำเนินมาอยู่จนถึงปัจจุบัน และมีความสุ่มเสี่ยงที่จะมีปัจจัยกระตุ้นให้ความขัดแย้งขยายตัวและยกระดับไปสู่เหตุการณ์ความรุนแรงได้อีกครั้ง สอดคล้องกับ ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2552) ที่พบว่า ปัญหาทางสังคมเป็นสิ่งที่ซับซ้อนเพราะเป็นปัญหาที่เกิดจากการรวมตัวกันของคนจำนวนมาก ดังนั้นรัฐบาล พรรคการเมือง กลุ่มการเมืองทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง สื่อมวลชน และประชาชนให้ความสำคัญต่อการแสวงหาแนวทางร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาจากความรุนแรงอย่างจริงจัง โดยการร่วมกันรักษาบรรยากาศของการปรองดอง ยุติการกระทำที่จะนำไปสู่การสร้างความขัดแย้ง และทำความเข้าใจความจริงซึ่งเป็นสาเหตุที่นำมาสู่ความขัดแย้ง เพื่อให้สังคมไทยสามารถก้าวข้ามความขัดแย้งไปสู่ความปรองดองอย่างยั่งยืน โดยตั้งเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นและเป็นกระบวนการที่ต้องขับเคลื่อนด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับและอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย โดยไม่มีการเร่งรัดกระบวนการเพื่อให้เกิดผลตามเป้าหมาย ทุกฝ่ายจะต้องร่วมกันรักษาบรรยากาศของการปรองดอง และประคับประคองสถานการณ์ความขัดแย้งไม่ให้เกิดความรุนแรงขึ้น โดยดำเนินการด้วยความระมัดระวัง รอบคอบ และตั้งอยู่บนหลักประชาธิปไตย ความตระหนักว่าประเทศชาติได้รับความเสียหายอย่างมหาศาลจากทุกฝ่ายและบอบช้ำจากปัญหา

ความขัดแย้งและความแตกแยกในสังคมมาเป็นเวลานาน จึงสมควรนำวิกฤตการณ์ความรุนแรงในอดีตมาเป็นบทเรียนเพื่อระลึกถึงความสูญเสียที่เกิดขึ้นและร่วมกันประคับประคองสถานการณ์ไม่ให้ประเทศต้องประสบกับเหตุการณ์ความรุนแรงอีก รวมทั้งช่วยกันนำพาสังคมไทย ให้ก้าวข้ามความขัดแย้งไปสู่ความปรองดองอย่างยั่งยืนต่อไป

8. ด้านความขัดแย้งทางการเมือง ที่เป็นรากเหง้าของความขัดแย้งสังคมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเป็นภาวะปกติ ซึ่งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นทุกฝ่ายจึงต้องแสวงหาวิธีการในการจัดการความขัดแย้งเพื่อให้สังคมดำรงอยู่ และพัฒนาต่อไปได้ ความขัดแย้ง จึงไม่ใช่สิ่งเลวร้ายหรือผิดปกติแต่อย่างใด อีกทั้งยังมีข้อดีในการช่วยกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาในสังคม อย่างไรก็ตามหากไม่มีกลไกในการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ก็อาจพัฒนาเป็นความรุนแรงที่เป็นอันตราย และสร้างผลเสียต่อสังคมได้ ซึ่งเมื่อเกิดแล้ว จะมีทางเลือกวิธีการจัดการความขัดแย้งได้ คือ แนวทางที่ไม่ใช้ความรุนแรงหรือสันติวิธี และแนวทางที่ใช้ความรุนแรงเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ เช่น ความขัดแย้งที่เป็นแบบผู้ชนะกินรวบที่แต่ละฝ่ายรู้สึกแพ้ไม่ได้ เพราะมีต้นทุนที่จะสูญเสียเป็นจำนวนมาก และจะต้องถูกแก้แค้นเอาคืนอย่างถึงรากถึงโคนจากฝ่ายผู้ชนะ นอกจากนี้ เมื่อความขัดแย้งดำเนินไปการเดิมพันแพ้ชนะก็ยิ่งสูงขึ้นเรื่อย ๆ จึงนำมาสู่การระดมสรรพกำลังและมวลชนแบบทุ่มสุดตัว และนำเสนอข้อเรียกร้องในลักษณะที่ไม่ให้ทางเลือกหรือประนีประนอมรอมชอมกับฝ่ายที่เป็นคู่ขัดแย้งแต่อย่างใด ประเด็นความขัดแย้ง จึงขยายตัวออกไปอย่างไม่หยุดยั้ง มีการเปิดประเด็นความขัดแย้งใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่องจนสาเหตุตั้งต้นหรือประเด็นพื้นฐานแห่งความขัดแย้งถูกหลงลืมไป การโจมตีพฤติกรรมที่แสดงถึงความชั่วร้ายเลวทรามสุดขั้วของฝ่ายตรงข้ามถูกนำมาใช้เป็นยุทธวิธีหลักในการระดมมวลชน และดำรงความชอบธรรม และความดีงามถูกต้องของฝ่ายตน ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนจากการเจรจาเพื่อความปรองดองระหว่างรัฐบาล และแกนนำกลุ่มผู้ชุมนุมที่ล้มเหลวเนื่องจากการแสดงท่าทีในลักษณะดังกล่าวของทั้งสองฝ่าย

นอกจากนี้ กลุ่มผู้ต่อต้านฝ่ายที่มีอำนาจรัฐมีความพยายามหรือผลักดันให้เกิดความรุนแรงอยู่เสมอ เพื่อยกระดับความรุนแรงให้ขยายตัวมากขึ้นจากการที่ผู้นำในการเรียกร้อง และรัฐเองเลือกใช้วิธีการที่รุนแรงในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ที่ฝ่ายต่อต้านอำนาจรัฐพยายามผลักดันให้เกิดความรุนแรงผ่านการยั่วยุและมีการปราบปรามจากรัฐ โดยมุ่งหวังชัยชนะเพราะเชื่อว่าหากรัฐทำการปราบปรามจะถูกมองว่าใช้ความรุนแรง อันจะทำให้ถูกโจมตีและไม่สามารถอยู่ในตำแหน่งได้ ขณะที่ฝ่ายผู้มีอำนาจรัฐเลือกอยู่ในตำแหน่ง และปราบปรามผู้ชุมนุมมากกว่าการลาออก โดยเชื่อว่าการลาออกจากตำแหน่งเป็นการแสดงถึงการยอมตามข้อเรียกร้องหรือเป็นการยอมแพ้ต่อผู้ชุมนุมที่มากดดัน ดังนั้น ทุกครั้งที่มีการเดินขบวน และรวมตัวชุมนุมเพื่อเรียกร้องสิทธิและกดดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยมีการใช้เสรีภาพในการชุมนุมทางการเมืองที่มิได้เป็นไปโดยสงบมีการใช้อาวุธ และยั่วยุให้เกิดความเคียดแค้นชิงชังและใช้ความรุนแรง อีกทั้ง รัฐได้ใช้อำนาจในการปราบปรามเพื่อให้เกิดความสงบโดยเกินขอบเขต และให้ทหารมีบทบาทในการสลายการชุมนุม ทำให้เกิดความเสียหาย และสูญเสียขึ้นทุกครั้ง สอดคล้องกับ Kenski and Jamieson (2000)

ที่เสนอว่า การพัฒนาทางการเมือง คือ การระดมสรรพกำลังและอำนาจ ที่มีศักยภาพ มีความสามารถในการใช้อำนาจบริหารอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการชุมนุมเป็นเสรีภาพขั้นพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และเป็นสิทธิทางการเมืองที่ต้องได้รับการรับรอง และคุ้มครองจากรัฐ อย่างไรก็ตาม การใช้เสรีภาพของผู้ชุมนุมมิใช่ว่าจะกระทำได้โดยไม่มีขอบเขตจำกัด แต่ต้องเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งกำหนดเงื่อนไขของการชุมนุมว่าต้องกระทำโดยสงบและปราศจากอาวุธ ผู้นำ และผู้ร่วมชุมนุมควรยึดมั่นในหลักการดังกล่าว และใช้เสรีภาพในการชุมนุมภายใต้กรอบของกฎหมายอย่างเคร่งครัด กล่าวคือ ต้องชุมนุมด้วยความสงบเรียบร้อย ไม่ใช้อาวุธซึ่งรวมถึงการใช้สิ่งของใดๆ เยี่ยงอาวุธ คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนคนอื่นๆ ที่มิได้เข้าร่วมในการชุมนุม รวมทั้งให้ความร่วมมือ และอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ หน่วยงานด้านมนุษยธรรม และประโยชน์สาธารณะ เช่น หน่วยแพทย์พยาบาล หน่วยงานบรรเทาสาธารณภัย หน่วยงานด้านการปกครองท้องถิ่นในการดูแลการชุมนุม การอำนวยความสะดวกต่อประชาชนในการใช้พื้นที่สาธารณะ และการบังคับใช้กฎหมาย รวมทั้งสื่อมวลชน และหน่วยงานด้านมนุษยธรรมให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเป็นอิสระ

ข้อเสนอแนะ

1. รัฐบาลควรจัดทำแผนดำเนินงานในการสร้างความปรองดองให้ควบคู่ไปกับกระบวนการปฏิรูปประเทศ ที่จะเป็นแนวทางเพื่อลด และยุติความขัดแย้งทางการเมืองในทุกระดับ ให้ชนในชาติเกิดความรู้รักสามัคคี บนพื้นฐานความคิดที่แตกต่างเพื่อนำไปสู่การสร้างความปรองดองเกิดขึ้น ที่มาจากข้อมูล และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงจากผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์การชุมนุมอัน เกี่ยวเนื่องมาจากความขัดแย้งทางการเมือง

2. มีการจัดทำข้อเสนอแนวทางการเยียวยาแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์การชุมนุมอันเกี่ยวเนื่องมาจากความขัดแย้งทางการเมืองให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ ด้วยความเสมอภาคและเป็นธรรม

3. ให้มีการจัดทำ และเผยแพร่ฐานข้อมูลเกี่ยวกับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์การชุมนุมอันเกี่ยวเนื่องมาจากความขัดแย้งทางการเมืองของทุกกลุ่มทุกฝ่ายที่ต้องการ การเยียวยาและฟื้นฟูวิถีชีวิตในด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างความปรองดองให้เกิดขึ้นโดยเร็ว

4. ยุติการเผชิญหน้าท้าทายทุกรูปแบบ สร้างความไว้วางใจและพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการเจรจาระหว่างคู่ขัดแย้ง เพื่อแสวงหาทางออกจากความขัดแย้งร่วมกันเปิดพื้นที่สนทนาหารือกับผู้นำในความขัดแย้ง เพื่อสร้างบรรยากาศ และความไว้วางใจระหว่างฝ่ายต่าง ๆ หาจุดร่วมในหลักการและวิธีการที่จะนำไปสู่การสร้างความปรองดองของคนในชาติ

5. การจัดตั้งกลไกที่มีความเป็นกลาง และอิสระขึ้นมาตรวจสอบ และค้นหาความจริงให้ครบถ้วน ให้การเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบกลุ่มต่าง ๆ ตามหลักมนุษยธรรม วางมาตรการกำหนดขอบเขตเรื่องการชุมนุม และมาตรการในการเยียวยาผลกระทบจากเหตุรุนแรงที่เกิดขึ้นจากการชุมนุมทางการเมือง

6. ให้มีกฎหมายรองรับการบำบัดฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจ ให้การช่วยเหลือหาอาชีพให้คนพิการ ทุพพลภาพหรือผู้ที่สูญเสียหัวหน้าครอบครัว การดูแลการศึกษาแก่ลูกกำพร้า การช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมแก่ครอบครัวของจำเลยที่ไม่ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว การให้ความเป็นธรรมในติดตาม และเร่งรัดความคืบหน้าด้านคดีในส่วนที่เกี่ยวเนื่องกับการชุมนุมทางการเมืองของทุกฝ่าย โอกาสในการรับรู้ข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ เป็นต้น

7. เร่งรัดการสอบสวนคดีที่ไม่มีความคืบหน้า และอำนวยความยุติธรรมตามวิธีการในกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติ โดยเคารพถึงสิทธิของผู้ต้องหา กำหนดฐานความผิดของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดหรือก่อเหตุรุนแรง ปกป้องสิทธิของผู้ได้รับผลกระทบ

8. ทบทวนกระบวนการยุติธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างความปรองดอง โดยไม่กระทบกระเทือนต่อหลักนิติรัฐ

9. การสื่อสารกับสังคม เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเหตุการณ์ และความตระหนักรู้ถึงผลของความขัดแย้ง การปรับบทบาทของสื่อสารมวลชน โดยมุ่งให้เกิดความเคารพในความเป็นมนุษย์ และลดอคติระหว่างคนในสังคม

10. ฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในความขัดแย้ง โดยการจัดกระบวนการให้มีการรับฟัง และแลกเปลี่ยนมุมมองกันอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคู่ขัดแย้งโดยคำนึงถึงวิถีชีวิต และวัฒนธรรม

11. จัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เป็นธรรม โปร่งใส โดยองค์กรที่น่าเชื่อถือ โดยมีคณะรัฐมนตรีที่มีความหลากหลายสมดุล และแสดงออกถึงความเสียใจ ขอโทษต่อเหตุการณ์ที่รัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการจนเกิดความสูญเสียกับสังคมโดยรวม

12. ขับเคลื่อนกลไกในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ให้เป็นที่ยอมรับในสังคมส่งเสริมให้พลเมืองใช้อำนาจการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐได้ง่ายขึ้น และเฝ้าระวัง ติดตามสถานการณ์ ทบทวนมาตรการ และกำหนดมาตรการในการป้องกันความขัดแย้งในอนาคต

13. สร้างความตระหนัก และเครื่องเตือนใจ เพื่อให้สังคมได้เรียนรู้บทเรียนจากความขัดแย้งทางการเมือง ส่งเสริมให้เกิดการปฏิรูปในระดับโครงสร้างที่มีเป้าหมาย เพื่อให้เกิดความสมดุลในมิติการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม สร้างวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศที่ตั้งอยู่บนฐานของความมั่นคงของมนุษย์และหลักของนิติรัฐ นิติธรรม ส่งเสริมคุณค่าของสังคมพหุวัฒนธรรม ที่คนในสังคมเคารพและอยู่ร่วมกันได้ไม่กดขี่เอารัดเอาเปรียบ และตระหนักถึงคุณค่าศักดิ์ศรีของผู้อื่น

14. วางมาตรการป้องกันเหตุเกิดขึ้นซ้ำ เพื่อให้สังคมได้เรียนรู้บทเรียนจากความขัดแย้งทางการเมือง สร้างสังคมที่มีวุฒิภาวะ และทักษะในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง และข้อพิพาทได้ด้วยสันติวิธี

15. การหาฉันทามติร่วมในการกำหนดขอบเขต และจังหวะเวลาของการนิรโทษกรรมผู้ที่เกี่ยวข้องกับการชุมนุมทางการเมืองที่สังคมยอมรับได้ เช่น ไม่ครอบคลุมคดีทุจริต คดีอาญาร้ายแรงที่ทำให้ผู้อื่นถึงแก่ชีวิต คดีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ เป็นต้น

16. การสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกภาคส่วนและความรู้สึกเป็นเจ้าของกระบวนการปฏิรูปประเทศ และการสร้างความปรองดอง เพื่อกาหนดกติกาในการอยู่ร่วมในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

17. กำหนดให้การสร้างความปรองดองสมานฉันท์ เป็นวาระแห่งชาติที่ทุกภาคส่วนต้องร่วมกันดำเนินการให้เกิดขึ้น

18. นักการเมืองทุกคนต้องยึดถือจริยธรรม และจรรยาบรรณในอาชีพ ภาคการเมืองควรปรับปรุงกระบวนการคัดสรรบุคคลเข้าสู่ระบบการเมืองให้มีความเหมาะสม เพื่อป้องกันบุคคลที่ขาดจริยธรรม และจิตสำนึกในทางการเมืองเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมือง และจูงใจให้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถและมีจริยธรรมเข้าสู่ระบบการเมือง เพื่อพัฒนาการเมืองไทยให้มีประสิทธิภาพ

19. ควรแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และสังคม จากการครอบครองทรัพย์สินที่ไม่เท่าเทียมกัน การกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม และปัญหาทุจริตคอร์รัปชั่น ทำให้สังคมไทยอยู่ในสภาพที่มีความขัดแย้งซึ่งบ่มเพาะอยู่ และอาจปะทุกลายเป็นเหตุการณ์ความรุนแรงได้ในอนาคต เพื่อเป็นการลดปัญหาความขัดแย้งในสังคม และสร้างความปรองดองในชาติอย่างยั่งยืน

20. รัฐต้องสร้างความเชื่อมั่นต่อหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมว่าทำหน้าที่อย่างอิสระเป็นกลาง และไม่ถูกแทรกแซง โดยหน่วยงานที่บังคับใช้กฎหมายต้องแสดงความเป็นกลางโดยยึดถือหลักกฎหมายอย่างเคร่งครัด และต้องส่งเสริมการสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับหลักนิติธรรม และสนับสนุนการศึกษาวิจัยเกี่ยว กับแนวทางในการผดุงหลักนิติธรรมในประเทศไทย

21. กองทัพควรยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต้องเป็นไปโดยสันติวิธีด้วยวิถีทางตามระบอบประชาธิปไตย โดยไม่สนับสนุน และหลีกเลี่ยงการรัฐประหารอย่างเด็ดขาด และคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นตามกรอบของกฎหมาย รวมทั้งคุ้มครองไม่ให้บุคคลถูกคุกคามจากการใช้เสรี ภาพดังกล่าว

22. ทุกฝ่ายควรสร้างความเข้าใจในหลักพื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ และสาระสาคัญของพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนแก่ประชาชน ส่งเสริมกลไกการตรวจสอบการทุจริตที่โปร่งใส เป็นอิสระ เป็นกลาง และสนับสนุนการตรวจสอบของภาคประชาสังคม

23. เสริมสร้างกลไกการตรวจสอบถ่วงดุลการใช้อำนาจขององค์กรของรัฐให้มีประสิทธิภาพ และปรับกระบวนทัศน์และการบริหารงานภาครัฐโดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคประชาสังคม และชุมชน และปรับเปลี่ยนทัศนคติของหน่วยงานภาครัฐให้ตอบสนองต่อประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน และมีประสิทธิภาพ

24. ควรส่งเสริมให้พรรคการเมืองมีนโยบายปฏิรูปสังคมที่มุ่งเน้นความเท่าเทียมกันของประชาชน และคานึงถึงประโยชน์ของประเทศเป็นหลัก เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการเมืองภาคประชาชนที่เหมาะสม

25. สื่อต้องระมัดระวัง และรับผิดชอบต่อสังคม โดยนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องครบถ้วน และรอบด้านแก่สาธารณชนตามกรอบของจริยธรรมวิชาชีพ รวมทั้งรัฐต้องสนับสนุนให้มีกลไกป้องกัน

การแทรกแซงและคุกคามการทำงานของสื่อมวลชน และไม่ใช้มาตรการปิดสื่อ หรือเข้าไปมีอิทธิพลใดๆ ต่อสื่อ หรือมาตรการอื่นใดที่กระทบต่อเสรีภาพในการแสดงออกของสื่อ

บรรณานุกรม

กมล ทองธรรมชาติ และเชาวนะ ไตรมาศ. (2545). **วิวัฒนาการของระบอบรัฐธรรมนูญไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร: กรุงธนพัฒนา.

กรินท์ ลิมาภรณ์วณิชย์. (2552). การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการของรัฐ. **ประชาชาติธุรกิจ,** 18 พฤษภาคม 2552.

กิตติภูมิ นามวงศ์ (2554). **บุพปัจจัยทางการเมืองและอำนาจฝ่ายบริหารที่มีต่อผลการปฏิบัติงานของนายกเทศมนตรีที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรง:กรณีศึกษาจังหวัดลำปาง**.ดุษฎีนิพนธ์ ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.

คณะกรรมการกฤษฎีกา, สำนักงาน, (2553). **เอกสารบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.

คึกฤทธิ์ เรกะลาภ. (2551). **การแทรกแซงทางการเมืองของทหารไทย : ศึกษากรณีรัฐประหาร 19 กันยายน 2549.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

จอห์น แมคคอนแนล. (2548). **ศาสตร์และศิลป์แห่งการระงับความขัดแย้ง: คู่มือสำหรับชาวพุทธผู้ใฝ่สันติ. พระไพศาล วิสาโลและคณะ (บรรณาธิการและ แปล).** กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เสมสิกขาลัย.

เจมส์ แอล เครตัน. (2543). **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจของชุมชน.** แปลโดย วันชัย วัฒนะศัพท์. นนทบุรี: ศูนย์สันติวิธีเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. (2548). **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การปรับกระบวนทัศน์ กระบวนการยุติธรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพัฒนากระบวนการยุติธรรม

จันทนา สุทธิจารี. (2544). **การเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ วี เจ พริ้นติ้ง.

เจษฎา พรไชยา. (2546). **พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ของประเทศไทยกับประเทศอังกฤษ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉันทนา บรรพศิริโชติ. (2542). **ความขัดแย้งในสังคมไทย: ช่องว่างของการรับรู้และความเข้าใจ.** กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Alderman, D.H. (2003). "Street Names and the Scaling of Memory: The Politics of Commemorating Martin Luther King". Jr. within the **African-American Community.** Area 35 (2):163–173.

Bobo, L., and Gilliam, F. (2010). "Race, sociopolitical participation, and black empowerment". American **Political Science Review** 84(2):377–393.

Blais, A. (2000). **To Vote or Not Vote: The Merits and Limits of Rational Choice Theory**. Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press.

Blais, A. (2006). "What Affects Voter Turnout? "**Annual Review of Political Science** 9: 111–25.

Burns, N., K. Schlozman, and S. Verba. (2001). **The Private Roots of Public Action.** Cambridge, MA: Harvard University Press.

Blais, Andr´e, and Simon Labb´e-St-Vincent. (2011). Personality Traits, Political Attitudes, and the Propensity to Vote. **European Journal of Political Research** 50 (3): 395–417.

Carney, Dana R., John T. Jost, Samuel D. Gosling, and Jeff Potter. (2008). "The Secret Lives of Liberals and Conservatives: Personality Profiles, Interaction Styles, and the Things They Leave Behind". **Political Psychology** 29 (6): 807–40.

Craig, S., R. Niemi, and G. Silver. (1990). "Political Efficacy and Trust: A Report on the NES Pilot Study Items". **Political Behavior** 12 (3): 289–314.

Carroll, Susan. (2006). **Voting Choices: Meet You at the Gender Gap. In Susan J. Carrolland Richard L. Fox, eds., Gender and Elections Shaping the Future of American Politics.**Cambridge: Cambridge University Press.

David B. Easton, John G. Gunnell, and Michael B. Stein, eds.(2005). **Regime and Discipline: Democracy and the Development of Political Science** U of Michigan Press.

Darmofal, D. (2006). The political geography of macro-level turnout in political development. **Political Geography** 25:123–150.